

Huishoudens in financiële moeilijkheden: welk sociaaleconomisch profiel?

Romain Duvivier, Economist, Observatorium Krediet en Schuldenlast

Deze tekst stelt de resultaten voor van een enquête die als doel heeft enerzijds de financiële moeilijkheden van de huishoudens te meten en anderzijds de kenmerken te belichten van de huishoudens waarvoor gesteld kan worden dat ze zware financiële moeilijkheden kennen. Er werd een analyse gemaakt van de antwoorden op 3.071 vragenlijsten die door Belgen van 18 tot 65 jaar werden beantwoord¹.

De doelstelling van deze tekst is tweeledig. In een eerste fase zullen wij de methode voorstellen die gebruikt werd om de financiële moeilijkheden van de huishoudens te meten. Deze variabele zal centraal staan in verschillende bijdragen aan dit colloquium die verschillende resultaten van onze enquête zullen voorstellen. Sommige delen van onze vragenlijst waren bedoeld om de mate van financiële moeilijkheden te evalueren zoals die ervaren wordt door de respondenten. Op basis van deze vragen hebben wij gekozen voor een subjectieve meting van de financiële moeilijkheden die hieronder voorgesteld zal worden (zie punten 1.2 en 1.3). We zullen aantonen dat deze een correlatie vertoont met andere objectievere indicatoren voor financiële moeilijkheden (zie punt 2). Doordat er dergelijke correlaties bestaan, kunnen we zeker zijn van de kwaliteit van de indicator die gebruikt wordt om de financiële moeilijkheden te meten. In een tweede fase zullen wij de kenmerken belichten van het sociaaleconomische profiel van de respondenten die gecorreleerd zijn met hun mate van financiële moeilijkheden (punten 3 en 4). Kunnen variabelen als leeftijd, type huishouden, opleidingsniveau, sociaalprofessioneel statuut en inkomensniveau verklaren waarom huishouders meer of minder kwetsbaar zijn voor financiële moeilijkheden? Dit is de vraag die we zullen proberen te beantwoorden.

1. Huishoudens in financiële moeilijkheden: meetmethode en relevantie

1.1. Hoe de financiële moeilijkheden van de huishoudens te meten?

In hun presentaties hadden Hans Ledegen en Caroline Jeanmart aandacht voor huishoudens die met financiële moeilijkheden kampen en in schuldbemiddeling zijn. Het spreekt vanzelf dat de meeste van deze huishoudens zich in situaties van extreme financiële moeilijkheden bevinden en, vele van hen, in situaties van overmatige schuldenlast. In onze enquête wilden wij ons niet uitsluitend op deze extreme situaties richten, maar wilden wij ook de mate van financiële moeilijkheden van de huishoudens onder de loep nemen. Dat is de reden waarom we ook personen hebben opgenomen die moeilijkheden ondervinden om rond te komen zonder zich in een situatie van overmatige schuldenlast te bevinden. Het is bijzonder interessant om deze groep te bestuderen omdat ze bestaat uit huishoudens die ooit te kampen kunnen krijgen met overmatige schuldenlast.

¹ Er werden 4239 vragenlijsten verzameld, maar er werden slechts 3071 vragenlijsten in aanmerking genomen na eliminatie van de vragenlijsten met een te groot aantal lege antwoorden en te veel incoherenties.

De literatuur stelt verschillende strategieën voor om de mate van financiële moeilijkheden van de huishoudens te meten. Sommige auteurs benaderen het fenomeen door zich te focussen op wanbetalers voor krediet (zie bijvoorbeeld Geradi en Goete, 2010). Voor andere auteurs is de afhankelijke variabele de perceptie die de individuen hebben van hun mate van financiële moeilijkheden met betrekking tot het krediet (Lusardi en Mitchell, 2009). Gummy (2007) biedt een interessante benadering om financiële moeilijkheden te meten door een objectieve meting en een subjectieve meting te combineren in één en dezelfde analyse. Bij de objectieve meting wordt het huishouden gevraagd naar het bestaan van wanbetalingen voor krediet maar ook voor andere financiële verplichtingen. Bij de subjectieve meting wordt aan de huishoudens gevraagd of het aflossen van de leningen een zware last is. De objectieve en subjectieve metingen van de overmatige schuldenlast worden dan respectievelijk gekruist met een aantal sociaaldemografische variabelen. Analyses die zich op objectieve en subjectieve metingen baseren hebben vergelijkbare resultaten opgeleverd in termen van variabelen die gecorrigeerd zijn met financiële moeilijkheden. Het *Department of Trade and Industry* (DTI, 2004) stelt 4 objectieve indicatoren voor overmatige schuldenlast en één subjectieve indicator voor. De "multi-indicator"-benadering van het DTI (2004) om overmatige schuldenlast te bepalen is vooral essentieel omdat er weinig concordantie is in de via deze verschillende indicatoren getrokken conclusies.

1.2. Onze manier om financiële moeilijkheden te meten

Zo kunnen er veel elementen gebruikt worden om de mate van financiële moeilijkheden van een huishouden te meten. Het lijkt ons noodzakelijk verschillende aspecten van dit fenomeen te combineren om het correct te begrijpen. Wij baseren ons hier op 4 vragen die verband houden met verschillende aspecten van de financiële moeilijkheden maar die allemaal focussen op de perceptie van de respondenten. Op basis van die vragen zullen wij aan iedere respondent een score toekennen om zijn mate van ervaren en meegedeelde financiële moeilijkheden aan te geven. De vier desbetreffende vragen zijn hieronder vermeld. De aan elk van deze vragen toegekende score staat tussen haakjes. De wijze waarop de scores samengevoegd worden, wordt verder in de tekst uitgelegd.

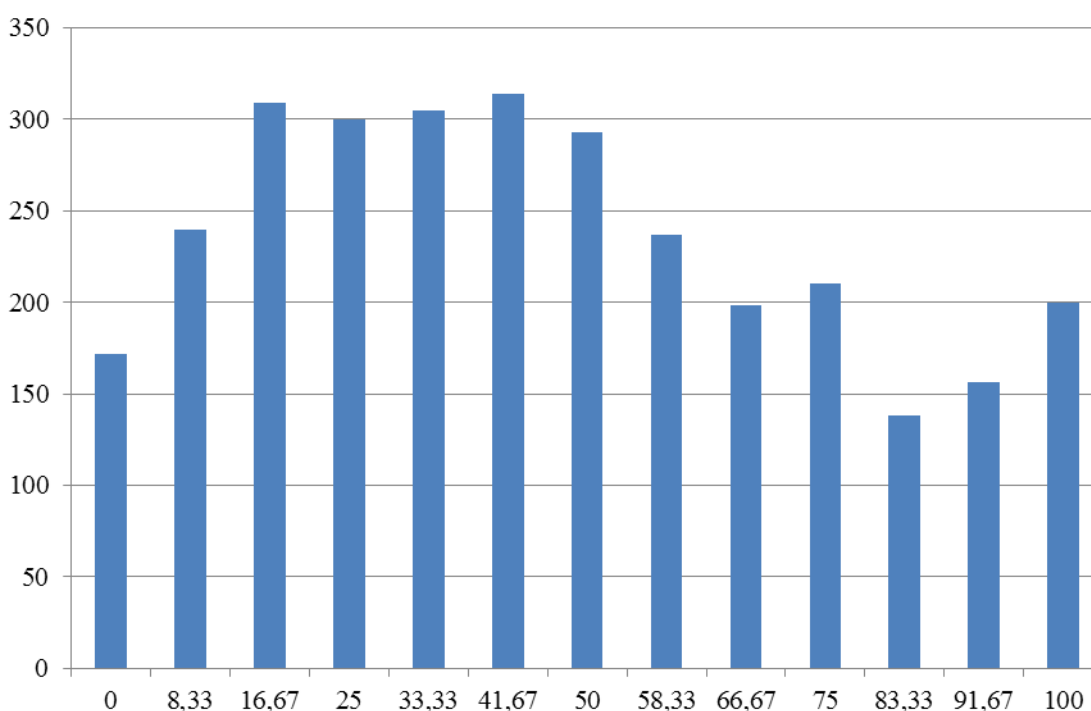
1°) *Kruis bij de volgende 4 stellingen de stelling aan dat het best beantwoordt aan uw situatie van schuldenlast. (kruis één van de onderstaande 4 vakjes aan)*

- Ik heb te veel schulden in verhouding tot mijn inkomen en ik dreig problemen te krijgen om ze terug te betalen. (3 punten)*
- Ik heb een aanvaardbare schuldgraad in verhouding tot mijn inkomen. (2 punten)*
- Ik heb weinig schulden en gezien mijn inkomen zou ik mijn schuldenlast zonder risico kunnen verhogen. (1 punt)*
- Ik heb geen schulden. (0 punt)*

	<i>Helemaal mee eens</i>	<i>Mee eens</i>	<i>Niet mee eens</i>	<i>Helemaal niet mee eens</i>
2°) <i>Ik heb financiële problemen.</i>	☐	☐	☐	☐
	<i>(3 punten)</i>	<i>(2 punten)</i>	<i>(1 punt)</i>	<i>(0 punt)</i>
3°) <i>Ik kom op het einde van de maand gemakkelijk rond.</i>	☐	☐	☐	☐
	<i>(0 punt)</i>	<i>(1 punt)</i>	<i>(2 punten)</i>	<i>(3 punten)</i>
4°) <i>Mijn financiële toestand baart me zorgen.</i>	☐	☐	☐	☐
	<i>(3 punten)</i>	<i>(2 punten)</i>	<i>(1 punt)</i>	<i>(0 punt)</i>

De score die ieder individu op basis van zijn antwoorden heeft gekregen, werd omgezet zodat de individuen die aangaven geen moeilijkheden te hebben een score van 0 kregen, terwijl degenen die aangaven het meeste moeilijkheden te kennen² een maximale score van 100 kregen³. De aldus tot stand gekomen variabele werd de score voor 'financiële problemen' genoemd. De onderstaande grafiek toont de uitsplitsing van de respondenten naar de score die ze hebben gekregen. Zo gaven 172 respondenten (of 5,6%) aan geen financiële moeilijkheden te hebben, terwijl 200 respondenten (6,5%) aangaven de hoogst mogelijke mate van moeilijkheden te hebben.

Grafiek 1 - Uitsplitsing van het aantal respondenten naar 'score voor financiële moeilijkheden'

1.3. Opsplitsing in 3 groepen van individuen op basis van de intensiteit van hun financiële moeilijkheden

Om de analyses te vergemakkelijken, hebben wij onze steekproef opgesplitst in 3 groepen van individuen die zich onderscheiden op basis van de intensiteit van de ervaren en meegedeelde financiële moeilijkheden. Respondenten met een score van minder dan 33.33 worden in de categorie met "weinig of geen financiële moeilijkheden" geplaatst, respondenten met een score tussen 33.33 en 66.66 worden in de categorie met "middelmatige financiële moeilijkheden" geplaatst terwijl respondenten met een score van meer dan 66.66 in de groep met "zware financiële moeilijkheden" worden geplaatst. Het gebruikte criterium om onze steekproef in drie groepen op te splitsen biedt een relatief homogene verdeling van de respondenten tussen deze groepen (zie tabel hieronder). De personen die aangaven een gemiddelde mate van financiële moeilijkheden te hebben, zijn iets talrijker.

² De personen die aangaven de hoogste mate van financiële moeilijkheden te hebben, kozen respectievelijk voor de antwoorden 1, 1, 4 en 1.

³ Wij hebben de volgende lineaire transformatie toegepast op de door ieder individu behaalde "score": score 'financiële moeilijkheden' = (aantal punten / 12) * 100.

Tabel 1 - Opsplitsing in drie groepen op basis van de intensiteit van de meegedeelde financiële moeilijkheden en verdeling van de respondenten tussen de groepen.

Financiële moeilijkheden	Criterium voor het opsplitsen in groepen	Aantal	Percentage
(1) Weinig of geen financiële moeilijkheden	Indien score < 33,33	1021	33,3%
(2) Gemiddelde tot matige financiële moeilijkheden	Indien 33,33 >=score <= 66,66	1148	37,4%
(3) Zware financiële moeilijkheden	Indien score >0,66	902	29,4%
Totaal	/	3071	100,0%

We wilden ook bepaalde analyses toespitsen op personen met extreme financiële moeilijkheden. Daarom hebben wij een subgroep gecreëerd met alleen de huishoudens die meer dan 90 (op een totaal van 100) behaalden op de score 'financiële moeilijkheden'. Deze categorie bevat 356 individuen en betreft 11,6% van het totale aantal respondenten. 11,6% van de respondenten gaf dus aan de zwaarste financiële moeilijkheden te hebben. Deze subgroep zal gekwalificeerd worden als personen in "zeer zware financiële moeilijkheden". Deze categorie is een subcategorie van de groep met "zware financiële moeilijkheden".

Latere analyses zullen erop gericht zijn om hetzij variabelen te belichten die gecorreleerd zijn met de positie van de individuen binnen de verschillende groepen hetzij variabelen te belichten die de waarde verklaren die door de individuen behaald wordt op de "score financiële moeilijkheden". In ieder geval zullen kenmerken aan het licht gebracht moeten worden die bepalend kunnen zijn bij het verklaren van de intensiteit van de door de individuen ervaren en meegedeelde financiële moeilijkheden.

2. Is onze meting van financiële moeilijkheden relevant?

Zijn onze score 'financiële moeilijkheden' en de groepen die eruit voortvloeien goede indicatoren voor de werkelijke intensiteit van de financiële moeilijkheden van de respondenten? Zoals we zullen aantonen, zijn ze sterk gecorreleerd met andere subjectieve maar ook objectieve variabelen die op hun beurt wijzen op financiële moeilijkheden. Dit bevestigt ons in de keuze van de weerhouden indicatoren om de mate van financiële moeilijkheden van de respondenten te meten.

2.1. De noodzaak een beroep te doen op een subjectieve indicator voor financiële moeilijkheden

De manier waarop wij de financiële moeilijkheden meten heeft uiteraard een subjectief karakter: de gecreëerde score en de subgroepen die eruit voortvloeien zijn in wezen gebaseerd op de perceptie van de respondenten. Een objectievere meting zoals het verband tussen de schuldenlast en het inkomen had bijvoorbeeld andere informatie kunnen opleveren. De keuze voor een subjectieve meting droeg echter onze voorkeur weg om twee redenen.

Ten eerste is het feit dat een persoon al dan niet in financiële moeilijkheden verkeert in de eerste plaats afhankelijk van de manier waarop hij tegen zijn situatie aankijkt en van bepaalde kenmerken die specifiek zijn voor zijn huishouden maar ook van de levensstandaard die hij op basis van culturele, sociale en familiale criteria aanvaardbaar acht. Door een objectieve

variabele te gebruiken om een dergelijk relatief fenomeen te meten bestaat het risico dat een arbitrair element in de analyse geïntegreerd wordt. Een objectieve variabele, zoals de verhouding "schuldenlast/inkomen", houdt mogelijkerwijs geen rekening met de financiële en familiale situatie van ieder huishouden. Met een dergelijke variabele zal het niet mogelijk zijn om de moeilijkheden van een huishouden met een zieke persoon ten laste of met studerende kinderen correct te meten. Dergelijke huishoudens zullen geacht worden zich in dezelfde situatie te bevinden als huishoudens met een zelfde schuldgraad, maar met minder kosten te wijten aan specifieke situaties.

Ten tweede leek het ons moeilijk de objectieve variabele te bepalen om op betrouwbare wijze de mate van financiële moeilijkheden van alle individuen in onze steekproef te meten. Een score die rekening houdt met de relatie tussen maandelijkse aflossingen en het inkomen zal niet toegekend kunnen worden aan individuen die geen krediet hebben. Om dergelijke variabele in de analyse te kunnen opnemen zouden personen zonder krediet uitgesloten moeten worden.

2.2. Onze meting van financiële moeilijkheden is gecorreleerd met andere indicatoren voor dit fenomeen

A. Met indicatoren voor wanbetaling en materiële deprivatie

Het zou logisch lijken dat een persoon in financiële moeilijkheden een aantal betalingen heeft moeten uitstellen, zich bepaalde goederen heeft moeten ontfemen of bepaalde uitgaven heeft moeten uitstellen. Onze enquête geeft informatie over het optreden van dergelijke gebeurtenissen die tekenen zijn van financiële moeilijkheden. Er werden twee groepen van vragen gesteld met de mogelijkheid ja of nee te antwoorden. De eerste groep vragen (zie tabel 2) geeft metingen van de wanbetalingen met betrekking tot krediet maar ook voor andere soorten schulden. De tweede groep vragen (zie tabel 3) geeft vier metingen van materiële deprivatie en één meting van het in het rood gaan van een bankrekening om het hoofd te bieden aan een moeilijke financiële situatie.

De twee tabellen hieronder geven het percentage respondenten dat op elk van de stellingen "ja" geantwoord heeft al naargelang zijn mate van financiële moeilijkheden. Er blijkt duidelijk dat voor elke stelling het aantal "ja's" toeneemt naarmate de financiële moeilijkheden van de individuen toenemen. Een voorbeeld: terwijl 12% van het totaal van de personen die onze enquête beantwoord hebben, toegaf minstens één keer niet tijdig de huur of het hypotheecair krediet te hebben kunnen betalen, is dit percentage 47,9% bij de subgroep van personen in zeer zware financiële moeilijkheden. Onze indeling van de respondenten in drie groepen volgens de mate van financiële moeilijkheden komt dus niet in het gedrang wanneer wij ze vergelijken met de indicatoren voor wanbetaling en materiële deprivatie.

Tabel 2 - Heeft uw huishouden in de voorbije 12 maanden minstens één keer het volgende niet tijdig kunnen betalen/terugbetalen... (percentage personen dat ja heeft geantwoord)

	Financiële moeilijkheden				Totaal van de respondenten ⁴
	Weinig of geen	Gemiddeld tot matig	Zwaar	Zeer zwaar	
Huur of hypotheecair	0,5%	4,5%	34,6%	47,9%	12%

⁴ De kolom "totaal van de respondenten" betreft statistieken over alle personen die de enquête beantwoord hebben en niet over subgroepen van respondenten zoals de andere kolommen van de tabel.

krediet?					
Andere kredieten dan hypothecaire leningen?	1,2%	3,1%	36,3%	52%	12,2%
Rekeningen zoals elektriciteit, water, telefoon, enz.?	1,3%	19%	67,6%	74,7%	27,4%
Van een vriend/familielid geleend geld?	0,9%	9,1%	33,9%	45,3%	13,6%

Tabel 3 - Zag u zich wegens uw financiële situatie in de voorbije maanden minstens één keer genoodzaakt om... (percentage personen dat ja heeft geantwoord)

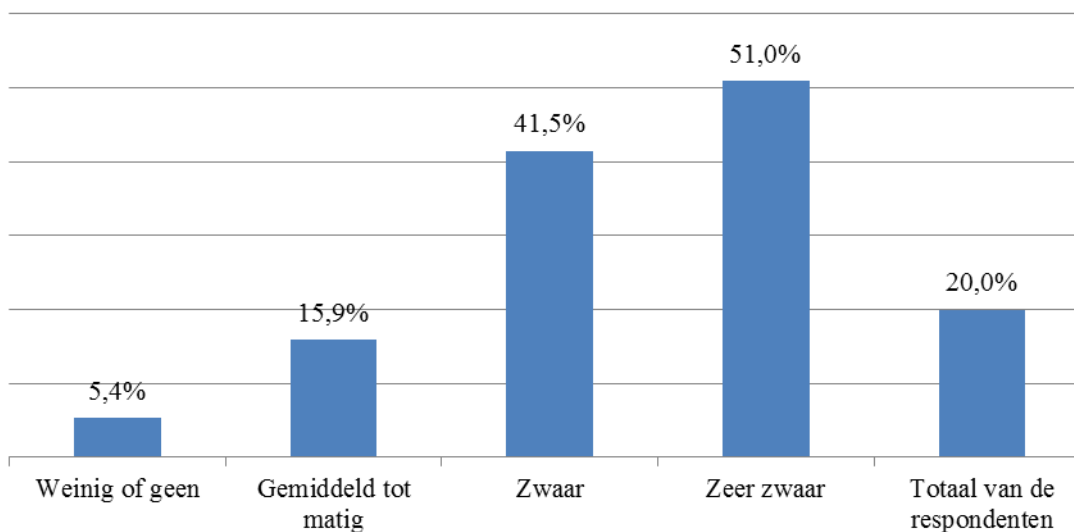
	Financiële moeilijkheden				Totaal van de respondenten
	Weinig of geen	Gemiddeld tot matig	Zwaar	Zeer zwaar	
Een vakantie te annuleren of uit te stellen?	11,8%	44,6%	75,1%	82,0%	42,6%
Af te zien van een grote aankoop die nochtans nodig was?	8,6%	42,5%	80,5%	89,6%	42,4%
Uw voedingsuitgaven te verminderen?	10%	45,3%	86,0%	96,3%	45,5%
Geen cadeau te geven?	9,9%	40,8%	84,1%	90,2%	43,2%
In het rood te gaan op uw bankrekening of een creditcard te gebruiken?	16,5%	44,3%	69,3%	65,4%	42,4%

B. Met indicatoren voor een laag inkomen en financiële armoede

Zijn de score 'financiële moeilijkheden' en de vastgestelde groepen gecorreleerd met indicatoren voor een laag inkomen en financiële armoede. De tabel hieronder geeft hierop een bevestigend antwoord. Als we kijken naar groepen van respondenten die aangaven een hogere mate van financiële moeilijkheden te ervaren, dan stijgt het percentage van de personen die onder de armoedegrens leven. Terwijl 20% van de respondenten met een inkomen onder de armoedegrens⁵ leeft, gaf slechts 5,4% van deze personen aan weinig of geen financiële moeilijkheden te hebben, terwijl 51% aangaf zeer zware financiële moeilijkheden te hebben. Dat 5,4% van de respondenten die aangaven weinig of geen financiële moeilijkheden te hebben, met een inkomen onder de armoedegrens leeft, lijkt misschien verwonderlijk. Wij baseren ons hier echter op de perceptie van de personen. Het is denkbaar dat bepaalde personen met een laag inkomen vinden dat ze zich niet in financiële moeilijkheden bevinden omdat ze bijvoorbeeld een specifieke levensstijl hebben of hulp van buitenaf krijgen. Bovendien is het mogelijk dat sommige respondenten een fout gemaakt hebben bij het meedelen van hun inkomen en/of hun gezinssamenstelling. Deze variabelen werden echter gebruikt om de armoedepercentages te berekenen.

⁵ Het armoedepercentage voor het totaal van de respondenten is iets hoger dan het Belgische armoedepercentage, dat zo'n 15% bedraagt. Dit verschil is te verklaren door het feit dat onze steekproef iets meer huishoudens in schuldbemiddeling bevat dan wat wij binnen de bevolking zien.

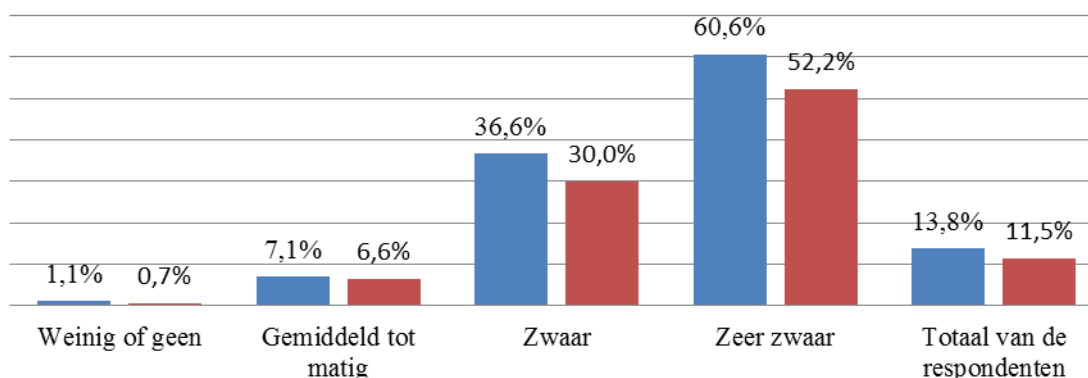
Grafiek 2 - Percentage respondenten dat onder de armoedegrens leeft al naargelang de aangegeven mate van financiële moeilijkheden

C. Met acties die door de respondenten ondernomen worden om hun financiële moeilijkheden te verhelpen

Onze enquête vroeg de respondenten ook naar eventuele acties die zij ondernomen hebben om hun financiële situatie te verhelpen. Grafiek 3 toont dat relatief meer respondenten in "zware financiële moeilijkheden" en in "zeer zware financiële moeilijkheden" contact hebben opgenomen met professionals om hun financiële moeilijkheden te verhelpen en/of zich in een procedure van collectieve schuldenregeling of van niet-gerechtelijke schuldbemiddeling bevinden. Zo bevindt 30% van de personen in "zware financiële moeilijkheden" zich in een collectieve schuldenregeling tegenover meer dan één persoon op twee als we kijken naar de personen in "zeer zware financiële moeilijkheden". Slechts 0,7% van de respondenten die aangaven weinig of geen financiële moeilijkheden te hebben, gaf toe zich in een procedure van collectieve schuldenregeling te bevinden. De acties die ondernomen worden, nemen dus inderdaad toe met onze score voor 'financiële moeilijkheden'. Dit bevestigt ons idee dat de score een goede indicator is voor de financiële moeilijkheden van de huishoudens.

Grafiek 3 - Door de respondenten ondernomen acties om hun financiële moeilijkheden te verhelpen (percentage "ja's")

- Hebt u in de voorbije 12 maanden contact opgenomen met professionals (advocaten, schuldbemiddelingsdienst,...) om een schuldbemiddeling of andere actie te overwegen om uw schulden beter te beheren?
- Bevindt u zich momenteel in een procedure van collectieve schuldenregeling of van schuldbemiddeling?

3. Het sociaaleconomische profiel van personen in financiële moeilijkheden

Nu we hebben aangetoond dat onze indeling van personen naar de mate van financiële moeilijkheden relevant was, willen wij de sociaaleconomische kenmerken van personen in financiële moeilijkheden belichten.

3.1. De leeftijd van personen in financiële moeilijkheden

De gemiddelde leeftijd van de personen in onze steekproef is 43,28 jaar (mediane leeftijd van 43,58 jaar). De onderstaande tabel toont de uitsplitsing van de personen in onze steekproef naar leeftijd (laatste tabelrij) gekoppeld aan hun mate van financiële moeilijkheden (rijen 1-3). De laatste twee kolommen van de tabel geven de gemiddelde leeftijd en de mediane leeftijd naargelang de mate van financiële moeilijkheden.

Tabel 4 - Leeftijdscategorie, gemiddelde leeftijd en mediane leeftijd naargelang de mate van financiële moeilijkheden

Financiële moeilijkheden	Gecreëerde leeftijdscategorieën					Gemiddelde leeftijd	Mediane leeftijd
	18 tot 25 jaar	26 tot 35 jaar	36 tot 45 jaar	46 tot 55 jaar	56 tot 65 jaar		
(1) Weinig of geen	14,2%	16,0%	18,0%	28,9%	22,9%	43,71 ans	46,09 ans
(2) Gemiddeld tot matig	12,7%	19,3%	22,3%	23,9%	21,7%	42,92 ans	43,46 ans
(3) Zwaar	11,0%	16,4%	21,0%	24,2%	27,5%	44,29 ans	46,13 ans
(4) Totaal van de respondenten	12,7%	17,4%	20,5%	25,6%	23,8%	43,58 ans	43,28 ans

Als we de situatie van personen in financiële moeilijkheden vergelijken met die van de hele steekproef, dan zien we twee lichte tendensen. Ten eerste zijn de personen jonger dan 55 jaar ondervertegenwoordigd bij de personen in financiële moeilijkheden (dit blijkt nog duidelijker voor de personen jonger dan 35 jaar), terwijl de personen ouder dan 56 jaar oververtegenwoordigd zijn in deze groep. Deze bijzondere uitsplitsing van personen in financiële moeilijkheden zien we ook in de gemiddelde en mediane leeftijd van deze groep. De personen in financiële moeilijkheden hebben een gemiddelde leeftijd van 44,29 jaar tegenover een gemiddelde leeftijd van 43,58 jaar voor de hele steekproef.

Aangezien dit verschil van 0,71 jaar (= 43,58-44,29) tussen personen in zware financiële moeilijkheden en het totaal van de respondenten klein kan lijken, hebben wij de hypothese getest van een gemiddelde leeftijd van 43,58 jaar voor de groep van personen in "zware financiële moeilijkheden". De uitgevoerde statistische test liet ons niet toe om de hypothese van gelijke leeftijdsgegevens te verwerpen. We moeten er dan ook van uitgaan dat het in onze steekproef waargenomen verschil in gemiddelde tussen personen in zware financiële moeilijkheden en het totaal van de respondenten onvoldoende groot is om aan te nemen dat dit op een soortgelijke tendens wijst binnen de algemene populatie van alle Belgen⁶.

Zou een statistisch significant verschil in dit geval trouwens zinvol zijn? Dat sommige leeftijdsgroepen meer financiële moeilijkheden kunnen ondervinden, zou verklaard kunnen worden door andere leeftijdgerelateerde fenomenen. Zo wordt de groep van de personen ouder dan 56 jaar ongetwijfeld het meest gekenmerkt door inkomensdalingen als gevolg van brugpensioenen maar ook door herplaatsingsproblemen na verlies van werk.

3.2. Het type huishouden van personen in financiële moeilijkheden

Uit de analyses van Carolina Jeanmart en Hans Ledegen is gebleken dat de huishoudens in schuldbemiddeling voornamelijk bestaan uit alleenstaanden (met of zonder kinderen). Deze personen lijken ook vaker deel uit te maken van huishoudens met kinderen dan het gemiddelde. Zouden huishoudens zonder kinderen dan minder te maken krijgen met financiële moeilijkheden? De resultaten van onze enquête bevestigen deze tendensen.

In vergelijking met de hele steekproef leven personen met financiële problemen veel vaker in een alleenstaand huishouden (met of zonder kind(eren)). Inderdaad, 46,8% van de personen in "zware financiële moeilijkheden" zijn alleenstaanden tegenover slechts 21% voor huishoudens met "weinig of geen financiële problemen" en 24,7% voor personen met "gemiddelde tot matige financiële moeilijkheden". Koppels met kinderen maken echter 28,5% van de huishoudens in financiële moeilijkheden en 33% van de hele steekproef uit.

Tabel 5 – Type huishouden van de respondenten al naargelang de mate van financiële moeilijkheden

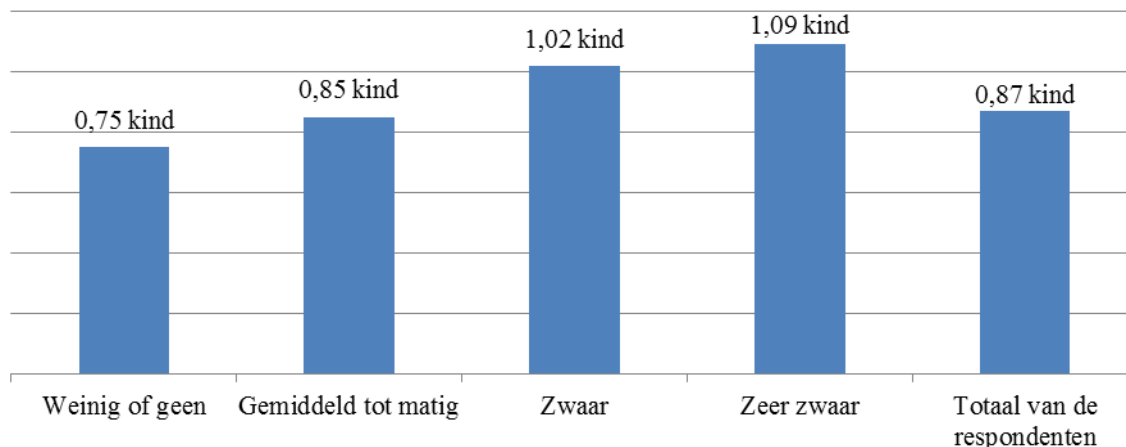
Financiële moeilijkheden	Type gezin
--------------------------	------------

⁶ In dit werk hebben wij geopteerd voor een hypotheseverwerpsdrempel van 1%. Deze drempel is voorzichtiger dan de drempel die gebruikt wordt in andere sociaaleconomische onderzoeken, waarin deze 5% is. De verkregen waarde voor de statistische test van gelijke leeftijdsgegevens is 1,726 en de bijhorende p-waarde is 8,5%. Deze p-waarde duidt erop dat wij bij het verwerpen van de hypothese van gelijke gemiddelden een foutenrisico van 8,5% lopen, wat hoger is dan wat wij tolereren. De steekproef die wij hebben verzameld is afkomstig uit een populatie. Wanneer wij een hypothese van gelijke gemiddelden verwerpen, dan betekent dit dat wij afleiden dat de in onze steekproef vastgestelde tendensen (de verschillen in gemiddelden in dit geval) indicatief zijn voor soortgelijke tendensen die wij proberen te bestuderen. Hier zijn de verschillen in gemiddelden te klein om een dergelijke conclusie te kunnen trekken.

	Alleen (alleenstaande volwassene)	Alleen met kind(eren)	Samen zonder kinderen	Samen met kind(eren)	Andere[1]
Weinig of geen	16,50%	4,50%	35,80%	35,70%	7,70%
Gemiddeld tot matig	23,70%	10,80%	25,70%	34,10%	5,70%
Zwaar	27,20%	19,60%	17,20%	28,50%	7,50%
Totaal van de respondenten	22,30%	11,30%	26,60%	33,00%	6,90%

Als we naar grafiek 4 hieronder kijken, dan lijken de door de respondenten aangegeven financiële moeilijkheden te correleren met het aantal kinderen in het huishouden. Terwijl wij een gemiddelde van 0,87 kind per huishouden tellen voor de hele steekproef, bedraagt dit aantal 1,02 per huishouden voor personen in zware financiële moeilijkheden en 1,09 voor de subgroep van huishoudens in zeer zware financiële moeilijkheden.

Grafiek 4 - Gemiddeld aantal kinderen per huishouden naargelang de mate van financiële moeilijkheden

Bij het nagaan of er een verband bestaat tussen het type huishouden en de mate van financiële moeilijkheden moeten we ons afvragen of voor alleenstaanden het geslacht van het gezinshoofd als een kenmerk beschouwd kan worden van personen in financiële moeilijkheden. Uit de onderstaande tabel blijkt dat bij eenoudergezinnen voornamelijk vrouwen gezinshoofd zijn, terwijl dit bij alleenstaande volwassenen zonder kinderen voornamelijk mannen zijn. Het geslacht in een eenoudergezin is echter niet gecorreleerd met de kwetsbaarheid voor financiële moeilijkheden. Terwijl 38,7% van de alleenstaande volwassenen zonder kinderen vrouwen zijn, is dit percentage immers slechts 34,8% als we kijken naar de subgroep van "alleenstaande vrouwen in zware financiële moeilijkheden". Vrouwen zijn dus ondervertegenwoordigd in de subgroep van personen in zware financiële moeilijkheden. Verder heeft 82,5% van de alleenstaande volwassenen met kind(eren) een vrouw als gezinshoofd. Bij de subgroep van personen die vinden dat ze in zware financiële moeilijkheden verkeren is dit percentage 83,3%, wat hoger is dan de referentiepopulatie maar nog steeds zeer dicht in de buurt zit. Wanneer wij daarentegen de subgroepen van mannen en vrouwen in zware financiële moeilijkheden vergelijken dan stellen we vast dat, in vergelijking met het totaal van de respondenten, geen enkel geslacht duidelijk oververtegenwoordigd is.

Tabel 6 - Frequentie van de alleenstaande volwassenen naargelang het geslacht en naargelang de mate van financiële moeilijkheden					
Type huishouden	Geslacht van het gezinshoofd	Financiële moeilijkheden			
		Weinig of geen	Gemiddeld tot matig	Zwaar	Totaal van de respondenten
Alleenstaande volwassene (zonder kind)	Vrouw	42,6%	39,9%	34,8%	38,7%
	Man	57,4%	60,1%	65,2%	61,3%
Alleenstaande volwassene met kind(eren)	Vrouw	84,2%	80,8%	83,3%	82,50%
	Man	15,8%	19,2%	16,7%	17,5%

We kunnen dus concluderen dat huishoudens in financiële moeilijkheden vooral eenoudergezinnen en gezinnen met kind(eren) zijn. In het geval van de eenoudergezinnen kunnen wij echter niet besluiten dat er een verband bestaat tussen het geslacht van het gezinshoofd en de mate van ervaren en aangegeven financiële moeilijkheden.

3.3. Opleidingsniveau van personen in financiële moeilijkheden

Kan het opleidingsniveau van de respondenten in verband gebracht worden met hun mate van financiële moeilijkheden? De onderstaande tabel biedt een antwoord op deze vraag door een onderscheid te maken tussen drie opleidingsniveaus:

- Een laag opleidingsniveau: personen die geen diploma hebben of die alleen lager onderwijs hebben gevolgd.
- Een gemiddeld opleidingsniveau: personen met een diploma van het lager of hoger secundair onderwijs die niet verder gestudeerd hebben.
- Een hoog opleidingsniveau: personen met een diploma van het hoger onderwijs (van het lange of korte type).

Als we de hele steekproef nemen, dan zien we dat 13,1% van de respondenten een laag opleidingsniveau heeft. Bij de groep van personen die aangaven de minste financiële moeilijkheden te hebben, is er slechts 4% dat geen diploma heeft of alleen lager onderwijs heeft gevolgd. Bij de subgroep met zeer zware financiële moeilijkheden daarentegen heeft 31,3% een laag opleidingsniveau. Omgekeerd toont de laatste kolom van tabel 7 dat hoogopgeleide personen, in vergelijking met wat we voor de hele steekproef zien, ondervertegenwoordigd zijn in de groep van personen met zware financiële moeilijkheden (12,1 % tegenover 33,5% voor de hele steekproef) en oververtegenwoordigd zijn binnen de groep van personen die aangaven een lage mate van financiële moeilijkheden te hebben. Het lage opleidingsniveau lijkt dus inderdaad een kenmerk van personen in financiële moeilijkheden. Een aanzienlijk deel van de personen met een hoog opleidingsniveau erkent echter eveneens financiële moeilijkheden te ondervinden.

Tabel 7 – Opleidingsniveau van de respondenten naargelang de mate van financiële moeilijkheden	
Financiële moeilijkheden	Opleidingsniveau

	Laag	Gemiddeld	Hoog
Weinig of geen	4,0%	46,2%	49,7%
Gemiddeld tot matig	10,8%	53,2%	36,0%
Zwaar	26,1%	61,7%	12,1%
- <i>Waaronder zeer zware financiële moeilijkheden</i>	31,3%	60,0%	8,7%
Totaal	13,1%	53,4%	33,5%

3.4. Sociaalprofessioneel statuut van personen in financiële moeilijkheden

We hebben zonet aangetoond dat een hoog percentage van de personen in financiële moeilijkheden slechts een laag opleidingsniveau heeft. Voor zover deze variabele, althans gedeeltelijk, gecorreleerd is met het sociaalprofessioneel statuut, kunnen wij verwachten dat bepaalde sociaalprofessionele statuten meer voorkomen bij personen in financiële moeilijkheden. Dit is trouwens wat Hans Ledegen en Caroline Jeanmart hebben aangetoond in hun analyse van personen in schuldbemiddeling. En dit wordt ook bevestigd in tabel 8 hieronder.

Het arbeidersstatuut is ondervertegenwoordigd bij de personen met weinig of geen financiële problemen. Terwijl 13,2% van alle respondenten arbeider is, heeft slechts 6,8% van hen aangegeven dat ze de minste financiële moeilijkheden hebben. Omgekeerd zijn de bedienden ondervertegenwoordigd bij de personen in moeilijkheden en zeer zware moeilijkheden en oververtegenwoordigd bij de personen met weinig of geen financiële moeilijkheden. Bij de huishoudens die aangaven zeer zware financiële moeilijkheden te hebben, heeft meer dan één persoon op 2 geen beroepsactiviteit. Dit statuut is slechts van toepassing op 5,7% van de personen met weinig of geen financiële moeilijkheden en op 13,0% van degenen met gemiddelde tot matige moeilijkheden.

Tabel 8 - Sociaalprofessionele categorieën van de respondenten al naargelang de financiële moeilijkheden

Financiële moeilijkheden	Sociaalprofessionele categorieën				
	Gepensioneerde	Zonder beroepsactiviteit ⁷	Arbeiders	Bedienden	Zelfstandige of meehelpende echtgenoot
(1) Weinig of geen	2,9%	5,7%	6,8%	81,4%	3,3%
(2) Gemiddeld tot matig	6,3%	13,0%	16,3%	61,4%	2,9%
(3) Zwaar	5,6%	40,7%	16,5%	34,8%	2,3%
(4) Zeer zwaar	2,3%	52,6%	12,0%	30,5%	2,6%
Totaal van de respondenten	5,0%	18,7%	13,2%	60,3%	2,9%

⁷ Werkzoekende, leefloon, arbeidsongeschikt, student, ...

Deze tabel geeft ook informatie over gepensioneerden. Aangezien onze steekproef echter alleen personen van 18 tot 65 jaar bevat, zijn de gepensioneerden erin gering vertegenwoordigd. Verder bevat onze steekproef te weinig zelfstandigen of helpende echtgenoten om over deze categorieën van personen statistisch betrouwbare conclusies te kunnen trekken.

3.5. Inkomen van personen in financiële moeilijkheden⁸

Is een laag inkomen één van de kenmerken van personen in financiële moeilijkheden? Het totale inkomen van de huishoudens vergelijken zou weinig zinvol kunnen zijn aangezien wij niet weten door hoeveel personen dit inkomen gedeeld wordt. Een inkomen van 1.500 euro voor een alleenstaande is niet gelijk aan datzelfde bedrag wanneer het ontvangen wordt door een alleenstaande met een kind.

Het begrip 'equivalent inkomen' helpt om de inkomens van verschillende huishoudens te vergelijken door een correctie toe te passen voor hun respectieve groottes. De gekozen correctiefactor is die welke doorgaans gebruikt wordt door de OESO. Hij wordt ook toegepast bij de berekening van het armoedepercentage. Het gewicht dat aan elk lid van een huishouden wordt toegekend, is gebaseerd op de volgende criteria: een gewicht van 1 aan de eerste volwassene; 0,5 aan elk ander lid van 14 jaar en ouder en 0,3 aan kinderen onder de 14 jaar.

Door de aan de verschillende personen van een huishouden toegekende gewichten op te tellen, verkrijgen we de equivalente grootte van het huishouden. Het equivalente inkomen van een huishouden wordt berekend door het totale inkomen van het huishouden te delen door de equivalente grootte van het huishouden. Zo zal het equivalente inkomen van een alleenstaande met een totaal inkomen van 1.500 euro 1.500 euro zijn. Ditzelfde inkomen zal echter nog slechts een equivalent inkomen van 1.000 euro ($=1.500/[1+0.5]$) geven voor een alleenstaande met een kind ouder dan 14 jaar.

De onderstaande tabel geeft de gemiddelden en de medianen van de equivalente inkomens van de respondenten naargelang van hun mate van financiële moeilijkheden. Terwijl personen in "zeer zware financiële moeilijkheden" een equivalent inkomen van 1.048 euro hebben, bedraagt dit 1.935 euro voor personen met weinig of geen financiële moeilijkheden, dit is bijna het dubbele. Even sterke verschillen doen zich voor op het vlak van de medianen.

Tabel 9 - Equivalent inkomen huishoudens naargelang de financiële moeilijkheden (gemiddelden en medianen)		
Financiële moeilijkheden	Gemiddelden	Medianen
(1) Weinig of geen	1.950,45 €	1.935,95 €
(2) Gemiddeld tot matig	1.580,81 €	1.537,23 €
(3) Zwaar	1.168,36 €	1.135,28 €
(4) Zeer zwaar	1.048,56 €	985,41 €
Totaal van de respondenten	1.579,98 €	1.499,77 €

⁸ We hebben de huishoudens gevraagd naar het totale bedrag van het inkomen en we hebben hun gevraagd om, indien mogelijk, het netto-inkomen te vermelden. Wanneer wij de vragenlijst getest hebben, stelden wij vast dat de respondenten de neiging hadden om het ontvangen inkomen te vermelden en niet het netto-inkomen zoals dit begrepen had moeten worden.

4. Welke sociaaleconomische variabelen verklaren de kwetsbaarheid voor financiële moeilijkheden?

4.1. De noodzaak van een multivariate analyse

We kunnen ons natuurlijk afvragen wat het bereik is van de conclusies die uit de resultaten hierboven getrokken kunnen worden. Tot dusver hebben wij slechts een aantal kenmerken van personen in financiële moeilijkheden belicht door hun situatie te vergelijken met die van personen die geen of minder financiële moeilijkheden ondervinden. Wij hebben ons dus beperkt tot analyses van statistische correlaties.

Het feit dat al deze variabelen met elkaar gecorreleerd zijn en dat ze gecorreleerd zijn met financiële moeilijkheden betekent niet noodzakelijk dat zij de meer of minder sterke kwetsbaarheid voor financiële moeilijkheden verklaren. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat het arbeidersstatuut gecorreleerd is met financiële moeilijkheden, terwijl deze correlatie gewoon weerspiegelt dat arbeiders gemiddeld een lager inkomen hebben en dat het inkomen inderdaad de meer of minder sterke kwetsbaarheid voor financiële moeilijkheden verklaart. Om de wetenschappelijke impact van een individueel kenmerk te testen waarvan wij weten dat het gecorreleerd is met bepaalde andere kenmerken van de respondenten, moeten wij gebruik maken van methodes van multivariate analyse die ons in staat stellen rekening te houden met de effecten van interacties tussen de verschillende variabelen.

4.2. Variabelen die de kwetsbaarheid voor financiële moeilijkheden verklaren

Oefent het arbeidersstatuut nog steeds een invloed uit op de mate van financiële moeilijkheden als wij (gecontroleerd) rekening houden met de specifieke impact van het inkomensniveau? Om op dit soort vragen te antwoorden, maken wij gebruik van een lineaire regressieanalyse. Bij deze analyse wordt de score 'financiële moeilijkheden' gebruikt als afhankelijke variabele (te verklaren variabele) en worden de hierboven belichte variabelen/kenmerken gebruikt als verklarende variabelen. De resultaten van deze analyse worden voorgesteld in de volgende tabel.

De kolom "**p-waarde**"⁹ vertelt ons of wij er al dan niet mogen van uitgaan dat de in de analyse gebruikte variabelen de intensiteit van de ervaren en aangegeven financiële moeilijkheden verklaren. Bij een p-waarde van minder dan 0.01 zou ervan uitgegaan moeten worden dat een variabele statistisch significant is: de tendensen in onze steekproef zijn sterk genoeg om aan te nemen dat de algemene populatie identieke tendensen vertoont. In dit verband verklaart het feit van arbeider of bediende te zijn niet de mate van financiële moeilijkheden, zelfs niet indien deze variabelen gecorreleerd zijn met de mate van financiële moeilijkheden. Alle andere gebruikte variabelen zouden daarentegen de meer of minder sterke kwetsbaarheid van de huishoudens voor financiële moeilijkheden verklaren. De variabelen die een statistisch significante rol spelen zijn gearceerd in de onderstaande tabel.

Wij kunnen ervan uitgaan dat de correlaties tussen de arbeidsstatuten en de financiële moeilijkheden in tabel 8 bijvoorbeeld verklaard zouden kunnen worden doordat arbeiders een lager inkomen en een lager opleidingsniveau hebben. Wanneer wij rekening houden met het specifieke effect van deze twee variabelen op de financiële moeilijkheden, dan geeft het

⁹ De **p-waarde** geeft voor iedere in de analyse gebruikte variabele aan met welke graad van zekerheid wij ervan kunnen uitgaan dat ze een significante impact hebben op de score 'financiële moeilijkheden'. Als de p-waarde richting 0 gaat, dan zijn we vrijwel zeker dat de variabele een reële impact heeft. Als ze richting 1 gaat, dan mogen we ervan uitgaan dat de variabele helemaal geen impact heeft. Een p-waarde van 0.019 voor de variabele "het feit van arbeider te zijn" leert ons dat als wij ervan uitgaan dat het feit van arbeider te zijn, een rol speelt, wij 1,9% kans hebben ons te vergissen. Bij de hypothese dat het feit van bediende te zijn een rol speelt, hebben wij 9,6% kans om ons te vergissen. Meestal wordt een drempel van 1% genomen om de significantiehypothese van een variabele te aanvaarden.

arbeidersstatuut geen verklaring voor de ervaren en aangegeven financiële moeilijkheden. Het blijft echter waar dat wij bij de personen in financiële moeilijkheden een groot aantal arbeiders aantreffen. Dit statuut fungeert als een kenmerk van personen in financiële moeilijkheden maar kan hun situatie niet verklaren.

Tabel 10 - Lineaire regressieanalyse 1: Impact van sociaaleconomische variabelen				
N = 2771	<i>A</i> (Ongestandaardiseerde coëfficiënten)	<i>Bèta -</i> (Gestandaardiseerde coëfficiënten)	Test t	p-waarde
Aangepaste R ² = 0,347				
(Constante)	80,511		23,482	0,000
Leeftijd	-0,155	-0,066	-4,032	0,000
Het feit van alleenstaande te zijn	6,821	0,114	6,942	0,000
Het aantal kinderen	2,140	0,086	5,048	0,000
Het opleidingsniveau	-7,230	-0,162	-8,629	0,000
Het feit van geen beroepsactiviteit te hebben	15,847	0,217	7,884	0,000
Het feit van arbeider te zijn	4,944	0,057	2,339	0,019
Het feit van bediende te zijn	-3,024	-0,051	-1,667	0,096
Het equivalente inkomen	-0,011	-0,268	-13,855	0,000

Het (+ of -) teken van de coëfficiënten A en Bèta toont ons de richting van de correlatie tussen de desbetreffende verklarende variabele en de mate van financiële moeilijkheden. Zo zouden bij de significante variabelen een stijging van het inkomen, het opleidingsniveau en/of de leeftijd allemaal leiden tot een daling van de score 'financiële moeilijkheden'. Omgekeerd zouden het feit van alleenstaande te zijn, het aantal kinderen en het ontbreken van een beroepsactiviteit variabelen zijn die tot een toename van de score 'financiële moeilijkheden' zouden leiden.

De **ongestandaardiseerde coëfficiënt (A)** meet de impact die een variatie in de bestudeerde variabele gemiddeld heeft wanneer alle andere variabelen constant blijven. Het feit van alleenstaande te zijn lijkt een belangrijke factor bij het verklaren van de kwetsbaarheid voor financiële moeilijkheden. Terwijl alle andere elementen gelijk blijven, is de door de alleenstaanden behaalde score voor 'financiële moeilijkheden' gemiddeld hoger dan 6.821 punten (op een maximum van 100) in vergelijking met de score van iemand die als koppel samenwoont. Een ander voorbeeld zou ons moeten helpen om inzicht te krijgen in de wijze waarop ongestandaardiseerde coëfficiënten gelezen worden. De met het inkomen verbonden coëfficiënt is -0.011: een stijging van het inkomen met 1 euro zou moeten leiden tot een daling van de score voor 'financiële moeilijkheden' met 0.011. Terwijl alle andere elementen gelijk blijven, zal een persoon met een inkomen van 500 euro extra een score voor 'financiële moeilijkheden' hebben die 5.5 punten (= 0.011 * 500) lager is.

Verder is het zo dat wanneer de leeftijd met één jaar toeneemt, de score voor 'financiële moeilijkheden' met 0.155 daalt. Gemiddeld genomen en als alle andere kenmerken hetzelfde blijven, zal als we in onze steekproef onze aandacht verplaatsen van een persoon van 30 jaar naar een persoon van 50 jaar, de score voor 'financiële moeilijkheden' dus met 3.1 dalen (= $20 * 0.155$). Aangezien deze score kan variëren van 0 tot 100 is de invloed van de leeftijd, hoewel statistisch significant, niet erg belangrijk. We kunnen aannemen dat deze negatieve impact van de leeftijd op de financiële moeilijkheden verklaard kan worden doordat de oudere personen dezelfde kenmerken delen (die niet in aanmerking genomen worden bij de verklarende variabelen) waardoor ze minder vatbaar zijn voor financiële moeilijkheden. Het is ongetwijfeld zo dat naarmate de leeftijd van de respondenten stijgt, het percentage huishoudens dat eigenaar is en geen hypotheccair krediet meer moet aflossen, eveneens stijgt. Deze bijzondere eigenschap van de oudere respondenten zou kunnen verklaren waarom zij minder financiële moeilijkheden hebben.

De kolom **gestandaardiseerde coëfficiënten** (Bèta) gaat nog verder in de analyse en belicht de variabelen die het meest bepalend zijn voor het verklaren van de score voor 'financiële moeilijkheden'¹⁰. Een hogere gestandaardiseerde coëfficiënt voor een variabele betekent dat deze variabele, in vergelijking met de andere variabelen, een grotere impact uitoefent op de afhankelijke variabele. In orde van grootte zijn de variabelen die het meest bepalend zijn voor de score 'financiële moeilijkheden' dus het equivalente inkomen, de afwezigheid van beroepsactiviteit, het opleidingsniveau en het feit alleenstaande te zijn. De leeftijd en het aantal kinderen oefenen een statistisch significante, maar minder grote impact uit.

Tot slot is het zo dat de **aangepaste R²** ons een indicatie geeft van de mate waarin de verklarende variabelen de afhankelijke variabele verklaren. Een aangepaste R² van 34,7% betekent dat de verklarende variabelen samen slechts 34,7% van de verschillen verklaren die ons interesseren: de score 'financiële moeilijkheden'. Er moet dus vastgesteld worden dat naast de hier in aanmerking genomen sociaaleconomische variabelen en hoewel sommige ervan een reële impact uitoefenen, nog andere variabelen geanalyseerd moeten worden als wij de meer of minder sterke kwetsbaarheid van de huishoudens voor financiële moeilijkheden willen verklaren. Dit zal het onderwerp zijn van de andere bijdragen aan dit colloquium die zich op onze enquête baseren.

5. Conclusies

Deze analyse heeft getracht om de kenmerken van het sociaaleconomisch profiel van de huishoudens te belichten die in verband gebracht kunnen worden met hun mate van financiële moeilijkheden. Het is niet verrassend dat het arbeiders- of bediendestatuut geen bepalende variabele is om mate van financiële moeilijkheden van de huishoudens te verklaren. Het feit bijvoorbeeld dat het arbeidersstatuut oververtegenwoordigd is bij de personen in financiële moeilijkheden is te verklaren door andere variabelen die deze financiële moeilijkheden kunnen verklaren en gecorreleerd zijn met het arbeidersstatuut. In dit verband zou het inkomensniveau of het opleidingsniveau in aanmerking genomen kunnen worden.

Een laag inkomen, de afwezigheid van een beroepsactiviteit, een laag opleidingsniveau en het feit van alleenstaande te zijn, zijn de vier variabelen die het meest bepalend zijn bij het

¹⁰ De vergelijking van de grootte van de gestandaardiseerde coëfficiënten laat ons niet toe te concluderen dat een variabele in absolute zin een grotere impact uitoefent dan een andere variabele op de financiële moeilijkheden. Door de ongestandaardiseerde coëfficiënten te vergelijken, vergelijken we in feite de impact die het hebben van een extra kind heeft met de impact die een extra euro inkomen heeft op de financiële moeilijkheden. De gestandaardiseerde coëfficiënten daarentegen herleiden alle variabelen tot een gestandaardiseerde schaal en maken het mogelijk vergelijkingen te maken die niet onderworpen zijn aan de impact van de meetschaal van de verschillende variabelen.

verklaren van de mate van financiële moeilijkheden van de huishoudens. De leeftijd en het aantal kinderen oefenen een statistisch significante, maar minder grote impact uit.

Hoewel ze bepalend zijn, kunnen deze variabelen alleen geen verklaring geven voor de mate van financiële moeilijkheden van de respondenten. Samen genomen zouden zij slechts 34,7% van de verschillen verklaren in de variabele die wij bestuderen. Er moeten dus andere variabelen in onze analyses geïntroduceerd worden als wij de diepe oorzaken van de financiële moeilijkheden van de huishoudens willen begrijpen. Dit zal het onderwerp zijn van de andere bijdragen aan dit colloquium die zich op onze enquête baseren.

Bibliografie

Bigot R., (2011). « *La Culture financière des Français* », Centre de Recherche pour l'Etude et l'Observation des Conditions de Vie.

Department of Trade and Industry (DTI) (2004), « *Over-indebtedness in Britain : a DTI report on the MORI financial services survey* », London.

Gerardi K. et Goete L., (2010). « *Financial Literacy and Subprime Mortgage Delinquency: Evidence from a Survey Matched to Administrative Data* », Atlanta Fed Working Papers 2010-10.

Gumy J. (2007), « *Explaining overindebtedness in the European Union : an empirical comparative analysis in selected countries using the ECHP (1996)* », Paper prepared for the BHPS 2007 Conference Colchester, 5th-7th July 2007.

Lusardi A. et Mitchell O.-S., (2009). « *How ordinary consumers make complex economic decisions : financial literacy and retirement readiness* », NBER working paper No 15350.

Lea S.E.G, Webley P. et Walker C.M., (1995). « *Psychological factors in consumer debt: Money management, economic socialization, and credit use* », Journal of Economic Psychology. Volume 16, Number 4.